

Õpetaja koolis ja ülikoolis

Intervjuu Age Saloga

Age Salo on Hugo Treffneri gümnaasiumis eesti keele ja kirjanduse õpetajana töötanud alates 1994. aastast. Aastatel 2014–2018 keskendus ta õpetamise kõrvalt doktoriõpingutele Tartu ülikooli haridusteaduste instituudis. Selle tulemusena valmis doktoritöö „The dual role of teachers: school-based teacher educators’ beliefs about teaching and understandings of supervising“ („Õpetaja kaksikrollis: üliõpilaste pedagoogilist praktikat juhendavate õpetajate õpetamisalased uskumused ja juhendamisalased arusaamad“). Pärast doktoritöö kaitsmist on õpetaja Salo taas täielikult õpetajatööle pühendunud.

Koolist, ülikoolist, õpetamisest ja eesti keelest vestles Age Saloga endine õpilane Helen Hint.

- Asusid Tartu ülikoolis eesti ja soome-ugri filoloogiat õppima 1987. aastal. Kas eesti keel on sind alati huvitanud ja kas erialavalik tuli seega lihtsalt?

Ei, ei, ei. Tegelikult oli ülikooli astudes minu esimene valik hoopis õigusteadus. Õnnetul moel ei saanud ma aga esimesel katsel sinna sisse, sest sisseastumiskirjandi eest „õnnestus“ mul saada „4“ – see on muide ainuke kirjand elus, mille eest olen nelja saanud. Järgmisel aastal otsustasin sisse astuda hoopis eesti filoloogia erialale, kuna vahepeal olin selgeks saanud kaks asja. Esiteks selle, et õiget õigusteadlast minust ei saa. Minu õiglustunne ei sobinud lihtsalt toonase nõukogude aja lõpu õigusega kokku. Ent teine, olulisem põhjus peitus selles, et Tartus liikus legend, mis muidugi oli ka tõde, et eesti filoloogias saab võimalikult laia ja hea humanitaarhariduse. Tahtsingi ennast lihtsalt korralikult harida, üldse ilma kindla mõtteta, et

minust saab filoloog. Tegelesingi ülikooli ajal paljude valdkondadega ja pigem huvitas mind rohkem hoopis kunst.

Üks põhjus veel: mul oli keskkoolis suurepärase eesti keele õpetaja. Kõik see kokku otsustas lõpliku erialavaliku.

- **Mis on sulle ülikooliajast kõige eredamalt meelde jäänud – mõni õppejõud, õppeaine, kaastudeng või hoopis muu, keda või mida meenutad senini hea sõnaga?**

Meie kursus oli viimane, keda õpetas Paul Ariste. Meid õpetas ka Eduard Laugaste. Olime viimased, kes tegid Paula Palmeosele soome keele eksamit. Nimetaksin veel Udo Kolki ja Karl Muru. Ühesõnaga, meil oli tolle aja kohta väga õnnelik kursus, sest need, kes kandsid kogu teadmist eesti filoloogia kohta, olid meie jaoks olemas.

Ma ei saa mööda minna ka Peeter Toropist, sest tänu temale on mul siiani Dostojevski tundmine nii tugev ja põhjalik, et midagi paremat ei saa tahtagi. Üleüldse oli vene kirjandus tollel ajal tugev.

- **Kuidas sulle ülikooli ajal tundus, kas oled pigem keele- või kirjandusnimene?**

Olin ülikoolis soome-ugri keelte erialal, seega sain õppida Eduard Vääriga liivi keelt, Heinike Heinsooga vadja ja Anu Nurgaga ungari keelt. Soome keelega oli muidugi raskem, sest Viljandist tulnuna puudus mul soome keele taust, mis oli olemas neil, kes tulid Tallinnast. Kuna tolle aja soome keele õpe oli veel väga teoreetiline, siis rääkima õppisin soome keelt alles magistrantuuris, kui Soomes magistritööd kirjutasin ja seega keelekeskkonnas viibisin.

Siiski, ma ei saa end määratleda pigem keele- või kirjandushuviliseks – mõlemas on midagi.

- **Alustasid õpetajana töötamist 1994. aastal Hugo Treffneri gümnaasiumis, olles ise veel samal ajal TÜ magistrant. Sa ei läinud ju ülikooli kindla plaaniga saada õpetajaks. Kuidas kooli tööle sattusid?**

Juhus. Kui olin magistriõpinguid lõpetamas, hakkasin lihtsalt tööd otsima. Hugo Treffneri gümnaasiumist võeti ühendust, neil oli õpetajat vaja. See oli mõni päev enne 1. septembrit. Läksin kohale, vestlesin ja siis öeldigi,

et võin tulla. Mul oli ju õpetajapaber olemas, see käis filoloogihariduse juurde. Tegelikult olid tollal segased ajad, näiteks kui mõtlen oma kursusekaaslastele, siis väga paljudest ikkagi õpetajat ei saanud. Paljud läksid ajakirjandusse. Mina olin ses mõttes oma lähikonnas pigem erand.

Võib-olla oli see ka mugavus, sest õpetajatöö on mingis mõttes turvaline. Samuti seadis omad piirid Tartus elamine: kui oled filoloogiharidusega ja tead, et ei soovi töötada ei ülikoolis ega keeleteoimetajana, siis mida siin ikka muud teha on.

- **Kui 1995. aastal magistrantuuri lõpetasid, siis jätkasid õpetajatöö kõrval ka õpinguid Tartu ülikoolis keeleteaduse doktorantuuris. Mida täpsemalt uurisid ning miks sinust sel hetkel ikkagi teadlast ei saanud?**

Mul on elus õnnestunud mitmel korral sattuda sellisesse seltskonda ja olukorda, kus olen mingi uue asja sünni juures ja aitan seda n-ö nullist üles ehitada. 1990ndatel ülikoolis õppides sattusin eesti lapsekeele uurimise sünni juurde. Kuna mul oli endal laps, siis juba oma magistritöös uurisin lapsekeelt. Ago Künnapi, Els Oksaare, Tiiu-Ann Salasoo jt toel ning Soome kolleegide õhutusel tekkis ülikooli juurde töörühm, kuhu kuulusid ka teised noored eesti filoloogidest emad, kes olid keele omandamise teemast huvitatud. Loomulikult oli sellelt pinnalt väga lihtne doktorantuuris oma uurimusega edasi minna. Tagantjärele mõeldes olen ma ühest küljest õnnetu, teisest küljest aga õnnelik, et ma doktoritööd tol hetkel valmis ei teinud. Nimelt arvan, et tean nüüd teadusest ja teaduse tegemisest palju enam, kui ma tol hetkel teadsin või oleks üldse teada saanud. Vähemalt mu enda tunne on selline, et teaduslikult ei oleks tollel tööolnud eriti suurt väärtust. Muide, eesti lapsekeele uurimise võttis sellest ajast enda kanda Reili Argus, kes kuulus samuti meie töörühma.

- **Aastatel 2014–2018 õppisid uuesti TÜ-s doktorantuuris, sel korral valisid aga suunaks hoopis haridusteaduse. Millest oli suunamuutus teaduslikes huvides ajendatud?**

Minu uurimisteema valik tulenes otseselt sellest, et mu tulevane juhendaja tegi mulle ettepaneku: tule ja uuri. Eks mul oli ka esimese doktorantuuri ajast midagi jäänud kripeldama. Kuna olin selleks ajaks juba 20 aastat õpetajana töötanud, siis oli tekkinud ka mingi muutuse vajadus. Olgem ausad,

20 aastat õpetamist tähendab seda, et võiks järgmised 20 aastat rahulikult edasi „tiksuda“ nii, et midagi eriti ei muuda. Ma küll ei saa öelda, et keegi nii teeks, aga kui sa ise ennast ei sunni, siis ega keegi teine ka sinult midagi ei eelda. Aga kui pakutakse sellist doktorantuurivõimalust, siis miks mitte, oma arengu mõttes on see ju tohutult tähtis. Siin oli siiski midagi veel, sest doktoritöö tegemise eesmärk ei saa kunagi olla puhtalt isiklik areng.

Hetkel ei oska ma küll hinnata seda, kui palju ma oma doktoritööga Eesti haridusteadusele juurde andsin, ent minu enda kasvamine on sellel teel olnud mulle kõige olulisem. Muide, olen alati tundnud, et ülikooli ei taha ma tööle jääda. Nüüd olen lausa kaks korda teadustööd proovinud ja tean kindlalt, et teadlast minust ei saa, sest ma ei ole hingelt päris teadlane.

- **Doktoritöös uurisid üliõpilaste pedagoogilist praktikat juhendavate õpetajate uskumusi ja arusaamu õpetamisest ja juhendamisest. Mida pead teaduslikus plaanis selle töö puhul kõige olulisemaks ja miks?**

Minu tööst tuli välja, et juhendavad õpetajad tegelikult ei tea, mida neilt oodatakse ja milliste ülesannetega üliõpilased kooli tulevad. Ent juhendavale õpetajale on see just tähtis, et ta oleks kursis sellega, mida ülikoolis tehakse ja mida praegune praktikasüsteem endast kujutab. Praeguses õpetajakoolituses käivad praktikad etappide kaupa ja on oluline teada, mis etapis üliõpilane parasjagu on, millised ülesanded tuleb tal selles etapis lahendada ja millised oskused omandada. Mingil määral õpetajapraktika juhendajaid ka koolitatakse, aga minu hinnangul võiks see olla süsteemsem.

Teine oluline teadmine puudutab ajafaktorit. Minu uurimuses leidis kinnitust see, et tihti ei jätku praktikate käigus aega oma tegevuste analüüsiks, ei jätku õpetajal ega ka tudengil. Isegi kui analüüs toimub ja juhendav õpetaja jõuab üliõpilasele nõu anda, siis jääb nõrgaks küljeks see, ja see oli ka mu enda nõrk kül, et õpetajad on eeskätt aineõpetajad. Analüüsitakse aine õpetamist, kuid ei vaadata õpilase arengut tervikuna. Seda ilmselt seetõttu, et õpetajatel ei ole aega pidevalt oma pedagoogilisi ja psühholoogilisi teadmisi värskendada. Näiteks kui vaatan oma raamatariivis raamatuid, mis sinna doktoriõpingute jooksul tekkisid, siis neis peidus olevaid teadmisi ma omaaegse hariduse kontekstis kuskilt ei saanud. Ülikoolis seda ei eeldatud ja neid teadmisi veel ei olnudki sellisel

kujul. Ehkki mul endal on nüüd nii sügavam pedagoogiline teadmine kui ka teaduslik mõtteviis omandatud ja pean ennast n-ö õpetaja-teadlaseks, siis ikkagi ei rakenda ma kõiki neid teadmisi praktikas. Olen aeg-ajalt mõelnud, miks ma seda ei tee. Kõige lihtsam oleks vastata, et ei ole aega.

Ma ei tea, kust leida lahendus ajapuudusele, aga ühe sammuna tuleks kindlasti üle vaadata õpetaja arengumudel tervikuna. Meil räägitakse pidevalt õpetaja karjäärimudelist ja öeldakse, et õpetajal ei ole võimalik karjääri teha. Aga jätame karjääri kõrvale ja räägime arengust! Seda eriti praegusel ajal, kus ka lapsed tõesti muutuvad ja õpetajal on nii oluline last mõista. Õpetaja on ju praktik, ta mõtleb sellele, kuidas loetud teadust rakendada saaks. Teadus tuleb teha selliseks, et õpetaja näeks teaduse rakenduslikku külge. See on ju igivana probleem: teadust tehakse selleks, et seda rakendada. Aga mul on küll tunne, et suur osa teadusest mingil põhjusel ei rakendu. Samas, isegi mingi lihtsa küsimuse küsimise või testi tegemise taga on suur teadus, et üldse oskaks õigesti küsida. Sellega puutub õpetaja kokku iga päev.

- **Oled nüüd lähemalt kokku puutunud ka õpetajate koolitamisega.**

- Millisena näed tulevasi eesti keele ja kirjanduse õpetajaid?**

Kümne aasta pärast on olukord kindlasti teistsugune kui praegu. Muutust on tegelikult juba praegu näha, aga selles ei ole üliõpilane n-ö süüdi, vaid vähemalt eesti keele ja kirjanduse õpetajate koolituse puhul julgen küll öelda, et 3+2 süsteem ei toimi. Mulle tundub, et selle süsteemi juures jääb lõpetajate baasteadmiste tase üsna nõrgaks. Üliõpilane saab sügavama ettevalmistuse kas eesti keeles või siis kirjanduses, ent 3+2 süsteemis ei satu keel ja kirjandus omavahel väga heasse kombinatsiooni. Seetõttu näen, et koolis õpetamine muutub just lihtsustatumaks ja pealiskaudsemaks.

Lähenedamine eesti keele õpetamisele on muutunud. Näiteks õppija-keskne lähenemine ja avastuskeskne õppimine viivad selleni, et subjektiivset tõlgendust ja mänguruumi on õpilasele rohkem jäetud, samas teisest küljest paljud keeleteemad, näiteks keele struktuur, on sellised, mis eeldavad väga palju kuiva tööd ja päheõppimist. Ka doktoritööd tehes nägin, et ühelt poolt peetakse päheõppimist ja reeglite kordamist halvaks, aga sellel on ka omad plussid ning seda ei saa päris ära jätta. Kui laps peab midagi pähe õppima, siis avalikult räägitakse sellest tihti nagu

mingist kollist. Samasuguse eelarvamusega tuleb ju ka tudeng koolist. Ent kui kõik tahavad kangesti vabadusi, siis tuleb ka mõista, et vabadus ei hõlma kõike. Näiteks kui käändeid on 14 ja 2+2 teeb kokku 4, siis need asjad võiks ikka paika jääda.

Liiga suure vabadusega tekib kuidagi ähmastav piiratus noortes inimestes. Õpetajaks õppijate puhul on piiratus aga väga ohtlik, sest õpetaja ei tohi ega saa teada ainult seda, mis on aabitsas kirjas. Kui teises klassis ei õpita kiillauset, siis see ei tähenda, et algklassiõpetaja ei peagi sellekohast teooriat teadma. Teha täpselt nii palju kui vaja ja mitte grammigi rohkem – õpetaja ei saa niimoodi! Tuleb mõista, et õpetajaks olemine eeldab palju avaramat teadmist.

- **Tuleme nüüd aga üliõpilaste juurest tagasi kooliõpilaste juurde. Kui võrdled 1990ndate keskpaiga õpilasi ja 2020. aasta õpilasi, siis kas oled täheldanud mingit olemuslikku muutust selles, kuidas mõtestatakse enda jaoks emakeele ja kirjanduse õppimist?**

See on päris raske küsimus. Võiks ju vastata, et nii palju, kui on erinevaid õpilasi, on ka erinevaid lähenemisi ja suhtumisi. Kindlasti neid õpilasi on, kes ei pea eesti keele õppimist oluliseks ja kes mõtlevad, et ah mul ei lähe seda eesti keelt üldse vaja, sest ma lähen siit nagunii minema. Kusjuures, 1990ndate lõpus võis selliseid õpilasi olla isegi rohkem kui praegu. Aga praegu kummitab mind mõte, et arvatakse, et eesti keel on raske. See arvamus oli, see on ja see vist jääb ka. Väga paljud õpilased tulevad gümnaasiumisse selle eelarvamusega, et eesti keel on raske keel ja nagunii ma ei õpi ära komade panemist, kokku- ja lahkukirjutamist ja muud. Ei ole aga sellist eesti keele õppimise vaimustust, mis tundub, et on näiteks inglise keele puhul.

Mul on ka tunne, et ühest hetkest hakatakse pingutama eesti keele riigieksami tulemuse nimel, aga ei saada aru, et emakeel käib õpilasega kaasas igas aines, mitte ainult eesti keele tunnis. Siin aitaks kindlasti see, kui ka teiste ainete õpetajad oleks keeleteadlikud ja julgeks keelega midagi ette võtta. Samas on selge, et kõik aineõpetajad ei tunnegi ennast selles keeles väga mugavalt.

Viimasel ajal tundub mulle, et praegune õpilane on keele suhtes positiivselt meelestatud. Vähemalt meie kooli õpilased küll huvituvad eesti keelest. Näiteks minu õpilaste seas on tõesti palju neid, kelle kohta ma

tean, et nad luuletavad. Mõned on teinud uuringu ja praktilise tööna oma luulekogu ja see ju ometi tähendab seda, et keel neid mingil moel paelub.

- **Mida sa ütled oma õpilastele, kes ütlevad, et eesti keel on raske keel? Kas nõustud sellega?**

Ei nõustu! Samas ei ütle ma ka õpilasele kohe vastu, et ei-ei, sul pole õigus ja kõik on kerge. Tegelikult ei ole küsimus ju üldse selles, kas keel on kerge või raske. Me jõuame hoopis selleni, et keeles on midagi huvitavat. Kui sul tekib mingi raskus, siis on see ju väljakutse, et lähemalt oma keelt vaadata.

Minu meelest on see keele muutumine, mis teeb keele raskeks; see, et ühel hetkel on reegel ja järgmisel hetkel võib-olla ei ole seda reeglit. Ühel hetkel võime nii kirjutada, teisel hetkel mitte. Võib-olla ei ole keel raske, vaid küsimus on pigem turvalisuses. Õppimise seisukohast ei ole eesti keel praegu kõige turvalisem keel. Näiteks mulle tundub, et kui ma ise koolis käisin, siis mul oli küll turvaline õppida, sest midagi ei muutunud aastakümneid.

Õpilane peab loomulikult ka teadvustama, et on kõnekeel ja kirjakeel. Ka sealt võib tulla see n-ö raskus. Õpilane tahab ju olla mugav, ta tahab kergemini hakkama saada. Aga kui ta ühel hetkel hakkab teadvustama stiili ja sõnastuse tähtsust ja seda, milline jõud või tähendus on mingil sõnal, siis ta võib-olla enam ei mõtle, et keel on raske. Siinkohal tooksin veel välja ühe olulise märksõna keele puhul: mängulisus. Keel on ju vahel ainult üks mäng.

- **Kuuleme sageli seda, et kooliõpilaste keelelised oskused on võrreldes näiteks 20 aastat tagasi koolis käinutega kehvemad. Oskad sa aga välja tuua midagi sellist, milles tänapäeva õpilased on hoopis paremad kui sinu esimesed õpilased?**

Ma ei julge öelda, et oleks toimunud mingi kvalitatiivne muutus. Alati on neid, kes on loovamad ja kes suudavad üllatada.

Olen märganud, et praegused õpilased julgevad rohkem küsida. Kui mõelda konkreetset keeletundidele, siis tänapäeval on ju koos õpilastega võimalik vastused nutiseadme abil kohe kiiresti üles otsida. Võib-olla on keeleõpe ka tänu nutiseadmetele rohkem individualiseeritud, õpilased saavad ise kiiresti oma küsimustele vastused leida. Siinkohal tuleb aga tähelepanu pöörata ka allikakriitilisusele, näiteks kui vaatad

õigekeelsussõnaraamatut, siis kontrolli ka üle, mis aasta sõnaraamatut sa vaatased. Kusjuures, seesama ÕS on meil keeletunnis kindlasti igapäevasem kaaslane kui siis, kui see oli ainult raamatuna kättesaadav. On kindlasti positiivne, et õpilased kontrollivad rohkem oma keekekasutust ja et neil on ka võimalus probleemidele kiiremini jälile saada.

- **Kui peaksid välja tooma kõige olulisema asja, mille su õpilased eesti keele ja kirjanduse tundidest kaasa võiksid võtta, siis mis see oleks?**

Minu arust mõtlemine teeb ilusaks ja minu eesmärk ongi saada inimene mõtlema. Sealjuures soovin, et noor inimene saaks aru, et eesti keel on tema mõtete väljendamiseks kõige sobivam, tee mis tahad. Minu eesmärk ongi, et õpilane saaks oma mõtted eesti keeles väljendatud.

- **Lõpetuseks. Vestleme sinuga märtsi alguses, emakeelepäeva eel. Kas sinu kui emakeeleõpetaja jaoks on emakeelepäev oluline?**

On küll oluline, sest see on Kristjan Jaak Petersoni sünnipäev. Ma ei teagi miks, aga Kristjan Jaak Petersoni lugu on minu jaoks olnud alati väga paeluv ja mõtlemapanev. Tema soov olla eestlane ja jääda eestlaseks kõige kiuste ning temas peituv keele idealiseerimine-romantiseerimine võib-olla kehastavadki minu jaoks eesti keele olemust kõige paremini.

OK